Ville Lähde

Naisten maa ilman naiseutta?

Charlotte Perkins Gilman, *Herland*. Suom. Ville-Juhani Sutinen. Savukeidas, Turku 2009. 288 s.

Savukeidas jatkaa utopiakirjallisuuden klassikoiden julkaisua. H. G. Wellsin *Nykyaikainen utopia* (1905/2006) ja William Morrisin *Huomispäivän uutisia* (1896/2008) ovat saaneet jatkokseen Charlotte Perkins Gilmanin *Herland*in (1915). Tämä on ensimmäisiä merkittäviä feministisiä utopiaromaaneja, ja teoksen julkaiseminen onkin hieno teko.

Herland on Gilmanin utopiatrilogian keskimmäinen osa. Kaikki teokset ilmestyivät hänen lehdessään *Forerunner*, joskin ensimmäinen, *Moving the Mountain* (1911), jo samana vuonna myös kirjamuodossa. Se käytti hyväkseen samaa aikamatkustuksen tai unen tehokeinoa kuin Morrisin romaani ja sen kritiikin kohde, Edward Bellamyn *Looking Backward* (1888). Yhteys muihin teoksiin on vain löyhän temaattinen, kun taas viimeinen osa *With Her in Ourland* (1916) on suoraa jatkoa *Herland*ille. Nämä muodostavat myös vastinparin: ensin kuvataan Herlandin utopiaa viime vuosisadan alun miesten silmin, ja sitten Herlandin matkalainen katsoo miesten hallitsemaa maailmaa. Kuten suomentaja toteaa, allegorisuus on Gilmanin utopiassa silmiinpistävää.

Suvuttomat sikiäjät

Rakenteeltaan *Herland* on hyvin perinteinen utopiatarina, jossa kirjailijan oman ajan ihmiset pääsevät tutustumaan kaukaiseen maahan. Amatööritutkimusmatkailijat Jeff, Van ja Terry, joihin on henkilöity keskeisiä kulttuurisia asenteita (romantisoiva, tieteellisen kiinnostunut, alistava) ja jotka ovat vastaavasti eri tavoin oman kulttuurinsa sukupuoliasenteiden vankeja, lähtevät etsimään tarunomaista naisten maata eristetyltä ylängöltä. Kuten niin monissa muissa tarinoissa, matkaajat pääsevät utooppisen yhteiskunnan vieraiksi, joutuvat konfliktiin sen kulttuurin kanssa ja lähtevät kotiin.

Herlandin synnyn taustalla on tuttuun tapaan muinainen katastrofi, joka on pakottanut kulttuurin aloittamaan puhtaalta pöydältä. Poikkeuksellista tarinassa on kuitenkin ajatus suvuttomasta lisääntymisestä: miehensä hylännyt ja teurastanut kansa alkaa ihmeenomaisesti lisääntyä ilman seksiä ja sukupuolisuutta, ja niin nämä jumalattomat neitsytmaariat kansoittavat oman maansa. Heidän jumaluudekseen tulee äitiys, ja perheen tai hallitsijan auktoriteetin korvaa kollektiiviseen äitiyteen ja kulttuurin rakentamiseen perustuva vahva yhteisöllisyys.

Kuten arvata saattaa, joutuvat vieraat yhä uudestaan konfliktiin naisten maan kulttuurin ja käytäntöjen kanssa, vaikka lupaus seksuaalisen lisääntymisen paluusta otetaankin Herlandissa jännittyneesti vastaan. Väkivallanteon jälkeen seuraa paluu kotiin ja kirjan lopetus, joka ansaitsisi töksähtävyydestään palkinnon. Olennaisinta kirjassa ei olekaan itse Herlandin johdonmukaisuus tai juoni vaan hetket, jolloin päähenkilöt pohtivat omaa maataan naisten maata vasten. Kirja on kiinnostavimmillaan kritisoidessaan vastakkainasetteluin, kuten suomentaja johdannossaan oikein esittää. Esimerkiksi Morrisin utopialla, vaikka sekin oli sosialistisen liikehdinnän mahdollisuuksien pohdinnan väline, oli paljon enemmän ”itsenäistä” sanottavaa vaikkapa massakulttuurin ja käsityön suhteesta ylipäänsä.

Naisen myyttien kritiikki

Gilman on oivaltavimmillaan käsitellessään sukupuolisuutta ja sen käsitteellistä rakentamista. Vaikka utopiaromaanille ominainen kärjekäs vastakkainasettelu vierailijoiden ”miehisten” asenteiden välillä on toki osoittelevaa, etenkin kertojan asemaan laitetun Vanin pohdiskelut kertovat paljon sukupuolisen käsitteistön ja vallan suhteista: ”Käsite ’nainen’ tarkoittaa automaattisesti nuorta ja oletamme että myös lumoavaa. Kun naiset vanhenevat, he ikään kuin siirtyvät estradilta sivuun, suurimmaksi osaksi yksityisomistukseen tai kokonaan pois.” (58) Tai: ”Tämä johti minut nopeasti siihen vakaumukseen, että nuo ’naiselliset lumot’, joita niin kovasti ihastelemme, eivät lopulta olekaan naisellisia, vaan pelkkiä heijastuksia maskuliinisista haluista.” (120) Kirjan olennainen viesti kuitenkin on, että sukupuolisuuden myytit ovat dualistisen asetelman luomus, muuttuneet lihaksi vastakkainasettelun voimasta. Herlandissa ihmisten väliset erot eivät kristallisoidu yhteen jakolinjaan. Kokonaan Gilman ei kuitenkaan pääse seksuaalisista arkkityypeistä eroon, etenkin ”feminiinisen” Jeffin suhteessa Herlandin asukkaisiin.

Suomentaja Ville-Juhani Sutinen evästää lukijaa kiitettävästi näihin teemoihin esipuheessaan, mutta Gilmanin tavoin hänkään ei pääse tietyistä jännitteistä eroon. Samalla aukeamalla hän korostaa sukupuolen sosiaalista luonnetta, mutta kuitenkin onnistuu tukeutumaan asetelmaan ”mies on kulttuuria, nainen luontoa”. Herlandissa ei tuota ’naista’ ole olemassa, jos konstruktii-

visuuden ajatuksen ottaa tosissaan.

Täytyy muistaa, että kritiikistään huolimatta Gilman korostaa äitiyttä ja siihen tiivistyvää naisen erikoislaatua juuri sillä tavalla, jota myöhempi feminismi on kritisoinut. Samaten hiukan hämmentävältä ja vanhakantaiselta tuntuu ajatus, että sukupuolisen lisääntymisen myötä Herlandista puuttuu kokonaan seksuaalisuus ja näin taiteen tarvitsemat ”suuret tunteet” (186). Taide supistuukin yhteisöä lujittaviksi kansalaisuuden rituaaleiksi.

Niukkuuden runsaus

Kertoessaan Herlandin historiasta ja sen arjen käytännöistä Gilman onnistuu ohimennen käsittelemään myös oman yhteiskunnan kritiikkiä laajempaa teemaa, niukkuuden kohtaamista, joka on ollut olennainen sekä anarkistisessa että sosialistisessa perinteessä. Herland on vegetaristinen yhteiskunta, mutta vaikka Gilman sivuaa sen yhteydessä julmuuden ja vapauden teemoja, hän korostaa ennen kaikkea lihantuotannon vaatimia resursseja ja maapinta-alaa. Naiset ovat luoneet maansa niukkuuden ehdoilla ja päätyneet runsauteen hylkäämällä Gilmanin oman ajan tuotantomuodot. Hän käsittelee maidontuotantoa ja hautaamiskäytäntöjä ja kuvaa meillekin ajankohtaisesti ruokapuita maaperää ylläpitävänä ja vähän työtä ja resursseja vaativana ravintolähteenä.

Tämä on hyvin käytännönläheinen ja havainnollisiin ongelmiin kytketty tapa pohtia luonnonhoidon käytäntöjä, ja Sutisen huomautukset ”yhteydestä luontoon” ja ”luonnosta etääntymisestä” vievät huomiota turhaan abstraktille tai jopa metafyysiselle tasolle. Harmonian sijaan lukijalle kuvataan niukkuuden ja haasteiden kohtaamista, tarinaa Herlandin omaan paikalliseen ympäristöön räätälöidystä elämäntavasta. Siitä huolimatta Sutinen on ehdottomasti oikeassa siinä, että Gilmanin näkemykset esimerkiksi omavaraisesta viljelyksestä olivat aikaansa edellä.

Pulmia

Kuten Morrisin teoksen käännöksessä, Sutisella on turhauttava taipumus selitellä käännösratkaisujaan loppuviitteissä. Gilmanin tekstin historiallista kontekstia selittävät viitteet ovat toki olennaisia, mutta lukijan ei tarvitse tietää, että ”Jestas sentään!” on ollut alkujaan *by Jingo* tai ”hyvät hyssykät” on ollut *for the love of Mike*. Idiomien, vanhentuneidenkin, kääntäminen on osa normaalia käännöstyötä. Suomennoksen kieli on paikoitellen kankeaa, mutta yleisesti ottaen se on Morris-käännöstä parempaa. Joukosta löytyy kuitenkin lukuisia suorastaan traagisia virheitä, kun englannin idiomit ovat jääneet huomaamatta tai ne on tulkittu väärin.

Näin esimerkiksi ilmaus *crowning office* kääntyy muotoon ”kruunajaisupseerit”. Alkuteksti kertoo siitä, miten nuoret tytöt kasvavat tietoisina suurenmoisesta tehtävästä tai toimesta (*office*), joita varten heitä suorastaan rousseaulaisella tarmolla kasvatetaan. (Gilman viittaakin hyvin avoimesti kansalaisuuteen kasvattamiseen: *education for citizenship* (201).)

Ilmaus *at the outside* on kääntynyt väärin niin, että koko ”muussa maailmassa” olisi kaksikymmentä miljoonaa naista (125). Päinvastoin puhe on päähenkilöiden omasta maasta, jossa on enintään tuo määrä naisia, ja edellä mainittu seitsemän miljoonaa joutuu raatamaan köyhyydessä. Sääli, että käännösvirhe rikkoo yhden kirjan nokkelimmista tavoista vitsailla naisiin kohdistetuilla odotuksilla. ’Naiset’ ovat ihailun kohteita, kun taas köyhät ja raatavat naiset jäävät tämän käsitteen ulkopuolelle.

Myös rakenne *background... middle-ground... foreground* on jäänyt huomaamatta (176). **Niinpä ”luola**miesten perinne” on oudosti runouden ja romantiikan välimaastossa, eikä alkuteoksen ajatuksesta saa enää kiinni.

Turhan modernin tuntuisesti Van alkaa ”rakentaa uutta identiteettiä”, vaikka ilmaus *there was a sense of identity* viittaa vain hänen ja opettajansa väliseen yhteydentuntuun (171). Samalla tavalla ilmaus *race-mind* on kääntynyt muotoon ”rodullinen ajattelu”, vaikka lähtöteksti viittaa miesten maailman konflikteista vapaitten herlandilaisten ”puhtaaseen kantaan” eli kansan jaettuihin uskomuksiin (221). Rodullinen sanasto on muuten Gilmanilla melko vahvaa, ja häntä onkin muissa yhteyksissä kritisoitu rasistisista ja valkoista ylemmyyttä korostavista ajatuksista. *Herland*issa ne eivät kovin näkyviä ole, mutta esimerkiksi kritisoidessaan ”olemassaolon kamppailun” oloja vastaan herlandilainen käyttää synkänsävyistä sanaa *underbred*, jota käännös ”alikehittynyt” ei täysin tavoita.

Ehkä räikein käännösvirhe on ilmauksen *in evidence* sotkeminen todistusaineiston merkitykseen. Jakso suomentuisi paremminkin esimerkiksi näin: ”... joten kääntyessämme heidän puoleensa löydämme aina haluamamme” (235). Ongelmallisia kohtia on tekstissä liikaa, mutta onneksi pahimmat virheet ovat kuitenkin yksittäisiä.

En aivan tavoita toimituksellista valintaa liittää kirjan loppuun intialainen feministinen utopiatarina *Sulttaanittaren uni* (1905). Tasa-arvon puolestapuhujan ja aktivistin Begum Rokeya Sakhawat Hossainin tarina muistuttaa etäisesti Gilmanin luomusta, mutta siitä puuttuvat oikeastaan kaikki *Herland*in kiintoisat elementit. Sukupuolen käsitteellisen purkutyön sijaan sukupuolen olemuksellinen ero on säilytetty – miehet on kirjaimellisesti suljettu pois. Konkreettisen ympäristösuhteiden pohdinnan sijaan kaikki hoituu suorastaan maagisella teknologialla, joka vie tarinan enemmänkin lampunhenkien ja lentävien mattojen maailmaan. Hossainin tekstin parempi paikka olisi ollut esimerkiksi kamppailevien feinististen tekstien kokoelmassa, jossa sen retorista merkitystä olisi voinut käsitellä kiintoisammassa yhteydessä.